

УПОТРЕБА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ У СВРХУ НАУЧНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Анстракт: Познато је да је Иво Андрић за свој књижевни рад сматрао корисним посећивање архива:

„Мислим да у нашим приликама треба увек подвлачити и свуда истицати чињеницу да архиви нису никакви мртви колосеци ни пасивне позиције у нашем друштвеном и културном животу, а да је непажња према архивском материјалу културна брука и национална штета.

Ја и исувише лепих часова и скромних али радосних открића дугујем архивима и архивским радницима, да не бих, када год ми се зато укаже прилика, рекао о њима реч истине и реч похвале, као о потребним и корисним, важним и неопходним друштвеним чиниоцима.“²

Архив је, свакако, ризница чињеница кроз коју се сазнаје прошлост. Задатак је целокупног друштва да се то памћење сачува у изворном облику и да буде потпуно. Архивисти, чувари истине, имају задатак да вредновањем архивске грађе сачувају прошлост свога народа у њеном историјском контексту. На тај начин архив не само да је релевантан историјски извор, већ и чувар незамењивих правних докумената јавних служби и грађана који су их стварали. Архивска грађа, као носилац колективне меморије, најбоље је сведочанство о постојању људи у одређеном временском периоду и на одређеном простору. Задатак архива је да прикупи, чува, заштити и обради писану колективну меморију и омогући њену употребу. Употреба архивске грађе може да иде у више правца (од управног поступака до научних истраживања). Интересовање овог рада тиче се научних истраживања и употребе архивске грађе у те сврхе.

Кључне речи: архив, архивиста, архивска грађа, истраживач, наука, истраживање, научно-обавештајна средства, Историјски архив у Пироту, дигитализација

АРХИВИСТА У ИСТРАЖИВАЧКОМ РАДУ

Научни радови се дефинишу као радови настали из потребе да се да научни одговор на питање које до тада није решено или у потпуности истражено или има оправдања да се обради на нов начин (новом методологијом или на основу до тада непознатих извора), што проширује или ревидира дотадашња сазнања.

Научни радови пишу се према начелима опште и посебне научне методологије, чија је основа критички приступ изворима, литератури и чињеницама које

¹ архивист, prmvidanovic@gmail.com

² Иво Андрић, *Кад је реч о архивима*, Архивски алманах часопис Друштва архивиста НР Србије и државних архива Србије 2-3, Београд 1960, 8.

говоре о проблему. Документовани су у форми коју називамо научни апарат: разне напомене, позиви на изворе, литературу, индекси, прилози, библиграфије и сл.³ Извори из прошлости, између осталог, налазе се и у фондовима архива и они су ти који служе да се јаз између прошлости и садашњости премости. Применом извора у научне сврхе архиви се подижу са нивоа пуког прикупљача архивске грађе ње саме ради и постају основно сведочанство о прошлости. Другим речима, истраживач покрива теоријско питање „зашто“, а архивиста покрива метод и методологију питања „како“. Истраживач било које струке, долази у архив са постављеном хипотезом.⁴ Истраживањем архивске грађе он потврђује или оповргава своју хипотезу, а затим долази до нових сазнања која му омогућавају да дедукцијом⁵ или аналогијом⁶ конструира потребне конклузије.⁷ Улога архивисте у том процесу је неизбежна, јер он омогућава истраживачу да дође до што бољих резултата и најпозванији је посредник између информација и истраживача.

С обзиром на документа која архиви чувају, они су тесно повезани са научним истраживањем. Исто тако и сам архивиста, обављајући чак своје обичне службене задатке (рад са регистратурама, сређивање фондова и израде инвентара, рад са корисницима), преузима битну улогу у развоју истраживачког рада. Примарна улога архивисте, која се огледа у прикупљању, сређивању и обради архивске грађе у њеној заштити и чувању, представља својеврсни истраживачки и научни рад. Највећи део послова и задатака у вези са сређивањем грађе фондова, базирани су на сталним истраживањима. То се нарочито односи на припрему прелиминарних историјских белешки и на утврђивању унутрашње структуре и поретка грађе за сваки фонд посебно⁸. Данас су архиви производ стручног рада архивиста „који тиме обликују сведочанство о прошлости, а тиме и интерпретације историчара“. Из тога произилази да су историчари главни корисници историјских извора и да је архивистика *conditio sine qua non* за историју. Због тога познавање историје и њених метода истраживања има важно место у професионалној улози архивисте.⁹

³ Др Здравко Делетић, *Методика научног рада у историографији*, Приштина 2000, 21

⁴ Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд 2002, 986. Хипотеза (грч. *hypothesis*) - претпоставка, претпостављање; научно: претпоставка која треба да допуни оскудно емпиријско сазнање.

⁵ Исто, 192, Дедукција (лат. *deductio*) - извођење, закључивање из општега о посебном, метод мишљења код кога се од општег закона долази до посебних.

⁶ Исто, 44, Аналогија (грч. *analogia*) - сличност, истоветност, истоврсност или сагласност у особинама и односима; *закључак по аналогији* - закључак из појединачног или посебног о појединачном или посебном као сличном.

⁷ Исто, 438, Конклузио (лат. *conclusio*) - закључак, логични акт мишљења где се изводи суд из једног суда или више судова (премиса). Ако се изводи из једног суда, онда је непосредан, а ако се изводи из два суда или више судова, онда је посредни закључак или силогизам.

⁸ Др Богдан Лекић, *Научноистраживачки рад у архивима*, Архивски преглед, 1992-1993, 1-4, Београд 1997, 116.

⁹ Мр Александра Пијук-Пејчић, *Значај познавања метода истраживања и њихова примјена у архивистици*, Архивска грађа у теорији и пракси, Међународно архивистичко саветовање 9-11. октобра 2019, Чачак, Зборник радова 3, Београд 2020, 264-265.

Међутим, поставља се питање да ли архивисти имају другачију улогу у истраживању, осим да само чувају архивску грађу и олакшавају њено коришћење. Сређивање фондова и израда обавештајних средстава примарни је задатак архивисте који тако архивску грађу чини приступачном за јавност, а затим и свакодневно стављање архивисте на располагање корисницима. На тај начин, вршећи потпуно и ефикасно своје послове, архивисти редовно и активно учествују у научним истраживањима. Ако на то надовежемо и његово академско образовање и стручно усавршавање полагањем архивистичког испита, а ако је притом завршио историјске студије и упознат са методологијом научног рада, сви предуслови за његов научни и истраживачки рад су задовољени. Архивисти, дакле, у свом делокругу имају истраживање као задатак, а радно искуство, стручно образовање и сопствено интересовање од њега могу да произведу активног учесника у обради и публикавању радова у вези са прошлошћу.

Архиви су по својој природи центри историјских истраживања, па сви они који желе да проучавају прошлост морају доћи до њих. Ову функцију института истраживања локалне или регионалне историје они обављају од свог формирања. Међутим, свакако да је архивска реалност сурова, те су свакодневне активности архивисте, с обзиром на то да су архиви у Србији кадровски недовољно испуњени, приморале архивисте да успоставе равнотежу између многоструких обавеза, што доводи до искушења да напусте утицајну улогу у историјским истраживањима. Недостатак времена и потребног мира неопходних за рад на студији главни су разлог. Такво стање никако не сме да угрози архив у научном раду, а архивски радник, по својој природи, у томе треба да игра водећу улогу. У свим другим активностима архивиста може, а и требало би да буде потпомогнут од својих сарадника, док је у науци он незамењив. У питању је његова лична вредност, његово знање архивистике, његова блискост са локалном историјом, историографијом и другим помоћним историјским наукама што му омогућава да непрекидно одржава углед свог заната.

Сарадња са истраживачима архивском раднику даје улогу саветника у истраживању, у правом смислу те речи. Они се међусобно обогаћују - истраживач обавештава архивисту о смерницама свога интересовања и до којих је сазнања дошао, а архивиста, водећи рачуна о потребама и жељама корисника, допуњује његово сазнање или га упућује на изворе који су му потребни за даљи рад. У том узајамном деловању, архивски радник боље упознаје своје фондове. Такво искуство пружа му неопходна сазнања која ће касније користити приликом ревизије или валоризације фонда. Уколико детаљно познаје фондове у свом архиву, он не само да је драгоцен за проналажење документа, већ је и добровољни саветник који може да предложи теме истраживања, најчешће средњошколцима и студентима, или предочи проблеме на некој теми у случају недостатка архивске грађе. Због тога се у архивима за рад са истраживачима користе архивисти који су по годинама стажа међу најстарије и најiskusније у раду са фондовима.

Познавање библиографије, историографије и архивских фондова су елементи који карактеришу архивског радника, а који су од непроцењиве користи за све истраживаче, посебно за истраживаче новајлије. Са друге стране, архивиста има довољно знања и искуства да процени научну вредност неког рада, да предложи изворе или их упуту на додатна истраживања. Да би ауторитет архивског радника

био на што већем нивоу потребно је да и он сам пружи пример радећи на научном пољу. Њему су доступни архивска грађа и примарни историјски извори, а сваки архив има своју приручну библиотеку и део у њој који се односи на локалну историју, дакле надхват руке су му извори потребни за научни рад. Предајући се тим истраживањима, он може не само да побољша своје професионалне квалификације, него и да ближе упозна документа која су му поверена, као и да допринесе расветљавању прошлости локалне историје. Оно што никако не смео сметнути са ума јесте то да сваки архивиста који се бави и научним истраживањима мора стриктно да се држи *Етичког кодекса архивиста*¹⁰ и тачке 8 у којој између осталог стоји: „Архивисти могу да користе архивску грађу своје установе за лична истраживања и објављивања, само уколико се такав посао обавља под истим условима под којима раде остали корисници архивске грађе. Не смеју да откривају ни да користе информације до којих су дошли радом на архивској грађи којој је приступ ограничен. Не смеју да допусте да њихов лични интерес за истраживање или објављивање дође у сукоб са професионалним или административним обавезама због којих су запослени...” Тачка 9. истог Кодекса упућује да архивисти морају да достигну највиши професионални ниво систематичним и сталним обнављањем знања из области архивистике и разменом резултата својих истраживања и искуства, те на тај начин „треба да настоје да развијају своје стручно знање и да се оспособљавају, да допринесе напретку архивистике...”.

Тема о научноистраживачком раду у архивима обрађивана је у нашим архивистичким часописима. Фокус у радовима у почетку је била сама читаоница и како се развијао рад у њој.¹¹ У каснијим радовима научноистраживачки рад у архивима разматра се са мање или више анализе и понирања у проблеме којима би архивистика требало да се бави.¹² У овим радовима указује се на потребу бављења архивиста научноистраживачким радом из архивистике и других друштвених наука и помоћних историјских наука, како би се задаци и послови архива обављали што квалитетније. Из тог периода издваја се рад Средоја Лалића *Потребе и могућности научно-истраживачког рада на пољу архивистике и унапређења архивске службе СФРЈ*¹³ који разматра питања носилаца научноистраживачког рада, правног основа за његову организацију, као и кадровске, организационе и мате-

¹⁰ Усвојено на Тринаестом конгресу МАС-а, 6. септембра 1996. године у Пекингу.

¹¹ Видети: Јелена Милић-Грчић, *Истраживачки рад у Архиву – Читаоница*, Архивски алманах, 1960, 2-3, Београд 1960, 146; Јелена Недељковић, *Коришћење архивске грађе*, Архивски преглед, 1966, 1-2, Београд 1967, 46; Стеван Кнежевић, *Читаоница – рад са корисницима*, Архивски преглед, 1971, 1-2, Београд 1971, 136; Климент Дамбазовски, *Научни истраживачки рад у Архиву Србије са гледишта истраживача*, Архивски преглед 2, Београд 1980, 21.

¹² Види: Мирјана Дајић, *Научно-истраживачки рад у архивима*, Архивски преглед, 1987, 1-2, Београд 1989, 123; Јанош Добош, *Научни рад у архивима*, Архивски преглед, 1987, 1-2, Београд 1989, 127; Ласло Брозови, *Информација о научној делатности архива Чонградске институције*, Архивски преглед, 1987, 1-2, Београд 1989, 130; Вера Трујић, *Научноистраживачки рад у архивима*, Архивски преглед, 1987, 1-2, Београд 1989, 133.

¹³ Средоје Лалић, *Потребе и могућности научно-истраживачког рада на пољу архивистике и унапређења архивске службе СФРЈ*, Архивист 1, Београд 1977.

ријалне претпоставке за такав рад.¹⁴ На крају би свакако требало споменути рад др Богдана Лекића, *Научно истраживачки рад*¹⁵, који без претензије да свеобухватно, али по основним областима архивске делатности разматра питање научноистраживачког поступка у његовом тражењу и изналажењу теоретских и практичних решења. У свом раду он настоји да укаже на најзначајнија питања и проблеме који траже научноистраживачки приступ у њиховом решавању, било да се ради о преиспитивању постојећих решења или изналажењу нових.

Негде на траговима поменутих радова и овај рад жели да сва претходно изречена теоријска анализа, да би имала било каквог утемељења, мора да пронађе своју практичну примену. У том циљу кренимо од самог почетка.

ПРИПРЕМА БУДУЋИХ НАУЧНИХ САЗНАЊА

Конструкција прошлости настаје још у самој регистратури где архивски радник одваја и класификује документарни материјал на основу *Листе категорија са роковима чувања* и у сарадњи са архивистом из надлежног архива прави прву тријажу докумената који ће се чувати трајно и на основу којих ће се касније формирати историја те регистратуре. *Листа категорија са роковима чувања* је први попис архивске грађе настао у регистратурама. У раду са документарним материјалом архивисти бирају и остављају само оне категорије које могу да се критиком чињеница контролишу. Сваки документ својим садржајем доноси информацију, а њеном критиком можемо да утврдимо да ли се шта стварно дешавало и који је мотив аутора да створи документ одређеног садржаја који може да буде и супротан истини. Циљ архивисте је да сачува извор онакав какав је настао, а његовом целином да омогући неопходну критику и спречи злоупотребу архивске грађе. Грађа у архивима се на овај начин чува у облику како је настала, односно поштује се принцип провинијенције. Ово подразумева да принцип провинијенције поштује целину и првобитни ред, да се архивска грађа не може делити, нити да се њена целина разбија, већ да се поштује целина настала у самом раду регистратуре. После пријема овако очишћеног документарног материјала у архив, она постаје архивска грађа, односно извор који ће користити истраживачи различитих профила у различите сврхе и са различитим интересовањима, а архивиста добија неопходно знање о самом фонду, архивској грађи али и евентуалној измени *Листе категорија са роковима чувања*, односно приликом оцене о томе које категорије документарног материјала треба трајно чувати. Зато при процени вредности одређеног документа архивиста формулише питање које ће историчари постављати у будућности, али би требало имати на уму да историчари неће бити једини корисници грађе. Истраживач-неисторичар постављаће другачија питања од историчара који ће трагати за тумачењима, а питања других корисника тражиће одговоре само за одређену практичну сврху. Архивист би, као и историчар, требало да зна да идентификује изворе који садрже информације које ће помоћи приликом одговарања на задата питања.¹⁶

¹⁴ Б. Лекић, *нав. дело*, 116.

¹⁵ *Исто*.

¹⁶ Мр А. Пијук-Пејчић, *нав. дело*, 265.

ЗНАЧАЈ НАУЧНО-ОБАВЕШТАЈНИХ СРЕДСТАВА

Преузимањем архивске грађе служба сређивања својим радом на фонду сређује га архивистички и припрема документацију на начин који од ње захтева струка и то омогућава најпре њену заштиту, а затим и што лакшу доступност корисницима. Израда обавештајних средстава за појединачне фондове од великог је значаја за саме архивисте, али и кориснике архивске грађе. Међутим, научно-информативно средство *Водич кроз архивску грађу* даје могућност корисницима да сагледају целокупну слику у једном архиву, а рад архивисте на њему омогућава му да се упозна са свим фондовима у свом архиву и њиховим садржајем. Због изузетног практичног значаја који Водич са собом носи за истраживаче и архивске раднике, у наставку рада покушаћемо да представимо његове главне одлике.

Према *Упутству за израду Водича*, основни и најобимнији његов део је *Опис фондова и збирки*. У овом делу приказују се сви фондови и збирке без обзира у ком су степену сређености и обрађености. Подаци о архивској грађи дају се за сваки фонд или збирку појединачно. Приказ сваког фонда или збирке врши се по строго утврђеном редоследу, јединственом за све. Излагања у белешци о творцу фонда, као и белешци о фонду и у анотацији, захтева исцрпно истраживање архивисте. Белешка о творцу фонда или збирке, који помаже кориснику да се снађе у грађи, пружа податке како би била схваћена делатност творца фонда, а истраживач што реалније претпоставио које ће информације наћи у његовој архивској грађи. Овај део представља историјат творца фонда, назив, настанак, делатност или задатке и надлежности, организацију са свим променама, датум и разлоге престанка рада, као и правног наследника уколико је одређен.

Архивиста који ради на изради ових бележака и сам се током рада бави истраживачким радом, а посебно уколико у архиву нису рађена обавештајна средства и ако су основне евиденције биле неупотребљиве.

Искуство Архива у Пироту било је следеће: преузета архивска грађа углавном је била несређена и непописана. Степен целости готово да и не постоји, већина је непотпуно или делимично сачувана, а архивска грађа неких фондова налази се у фрагментарном степену очуваности. Физичко стање архивске грађе у највећем обиму је задовољавајуће. Отежани рад се огледао у томе што постоје досијеа фондова, али су она већином празна или непотпуна. Основне евиденције у Архиву нису вођене до краја, осим улазног инвентара. Број написаних историјских белешки је занемарљив. Уз све ове потешкоће, Водич се не може израдити без било каквих компромиса. Ови се недостаци морају надоместити другим изворима (бројна литература, књижни фонд и периодика, службене новине, службени гласници и листови, сумарни инвентари и пописи архивске грађе фондова, белешке о фондовима, али и непосредни преглед садржаја фондова и збирки и сарадња са другим институцијама и приватним лицима). Архивски радник који у таквим околностима приведе крају Водич кроз архивску грађу, упућен је у све фондове свога архива, али и стиче једно огромно и драгоцено искуство у научноистраживачком раду које може да пренесе и на саме кориснике. Сарадња са редакцијом Водича која је састављена од архивских саветника, такође је непроцењиво искуство које доносе истраживачки рад и писа-

ње научних радова са употребном вредношћу за будуће кориснике. Инсистирање редакције Водича на Упутству, на поштовању архивистичких принципа, методологији истраживања и писању научних радова са стриктном применом научног апарата, рад на Водичу чини свеобухватним. Његова израда кроз архивску грађу од непроцењиве је користи сваком архивском раднику и његовом усавршавању.

У пракси ће то донети резултате тако што ће истраживачима тачно и прецизно бити сугерисано шта архив поседује и шта се може очекивати од тражене архивске грађе. Оно што је од великог значаја за истраживаче јесте сазнање у којим фондовима и којим документима може да се пронађе одређени податак, односно ако у дотичном фонду не постоји потребни податак, да ли он може и где да се пронађе на другом месту, тј. фонду или збирци. Од великог значаја за истраживачки рад јесу лични и породични фондови који могу да донесу значајна докумената из локалне и регионалне историје, а која не могу да се пронађу на другом месту. Од истог значаја су и збирке, нарочито збирка *Varia*, па је због тога неопходно ову архивску грађу што детаљније обрадити. Због тога се препоручује да се за ове фондове израђују обавештајна средства ужег типа, аналитички инвентари, регистри, регесте.

ИСКУСТВА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА У ПИРОТУ

Историјски архив у Пироту, поред израде Водича, а са циљем да информисе ширу популацију о Архиву и архивској грађи као културној баштини и да тако подигне свест о њеном значају, објавио је *Ратни дневник Светозара Николића Гаричке 1912 - 1919*. У архивској грађи постоје документа која чине прелаз од књижевности ка науци, а у та документа спадају дневници, чији је предмет приказивања неки историјски догађај, стварни живот, догађаји и људи које је писац видео. Вредност дневника као извора је велика, па они зато спадају у групу примарних извора. Приликом обраде ратног дневника Светозара Николића Гаричке тежило се основном услову да репродукција текста буде што тачнија уз очување смисла, стила и фонетске стране дневника. Клонили смо се сваке актуелизације и исправљања језика и стила писања. Поштовали смо принцип вредности оригиналу. Са друге стране, искористили смо тренутак за промоцију породице која је поклонила дневник и која је схватила важност рукописа и значај Архива као установе да сачува и објави један овакав историјски извор, са тежњом да утичемо и на друга приватна лица која поседују сличну грађу.

Још једно издање Историјског архива у Пироту које експлицитно промовисе архивску грађу је *Архивско огледало прошлости* у којој је приказана историја пиротског краја кроз својеврсни галеријски простор у коме су изложене тематски подељене фото-документарне поставке. Публикација истиче архивску грађу као извор првог реда и као свој медијум за конекцију са изабраним секвенцама локалне прошлости, а истовремено даје могућност да читалац те парчиће историјске реалности доживи у најдиректнијем могућем смислу као појаву саму за себе, али и као део много већег историјског мозаика. Са једне стране говори о бурној и богатој историји пиротског краја, а са друге о богатој и разноврсној архивској грађи која се чува у Архиву. Представљањем адекватних докумената која воде читаоца у шетњу

кроз догађаје и институције пиротског краја и лавиринта чињеница откривају се богатство и значај архивске грађе, али и недостатак који Архив има због немарног односа у регистратурама.

Свакако би требало напоменути да су истраживачи свакодневно присутни у нашем Архиву. Годишње у просеку Архив посете између 20 и 50 истраживача са преко 200 истраживачких дана, а из тих истраживања су настала веома значајна дела за локалну историју. Свакако је то велики број хроника села међу којима се највише издваја Цветко Иванов који је написао монографије села Димитровградске општине: Борово, Драговита, Бански Дол, Прача, Скрвеница, Врапча, Планиница, Горња Држина и др, затим из историографије: др Борислава Лилић, *Историја Пирота и околине 1804 - 1918*, као приређивач *Бледи успомене мог живота* Тодора Поповића, високог српског официра и начелника округа Пиротског (април 1884 - фебруар 1886), који је оставио своје мемоаре, а који се чувају у нашем Архиву у његовом личном фонду¹⁷; Давор Лазаревић: *Чеси, Пољаци и Словаци у Пироту 1878 - 1918*; *Хорско певање у Пироту 1888 - 2018*; *Хидроелектрана Пирот - историја идеја и стварања*; *Млекарска школа са домом ученика др Обрен Пејућ 1945 - 2012*; *Руска емиграција у Пироту*; Мила Панајотовић, *Старе пиротске механе и кафане*; Сашка Велкова и Мила Панајотовић, *Заборављени Пирот*; Манић Милета, *65 година ватрогаштва у Пироту*; Војчић Драгослав, Панић Виден, Николић Горан, *Радни полет омладине пиротског краја 1944 - 1989*; Ћирић Душан, *Камени угаљ и гарави „Ћира“ у сенци прошлости*; Стојановић Гордана, *Трагом старих фотографија*; Видановић Никола, *Трњански родослов* и многа друга издања. Поред тога, Архив даје велике могућности приликом писања монографија школа и институција, изради генеолошких таблица, изучавању занатства, земљорадничких и сеоских задруга и др.

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ У СВРХУ НАУЧНОГ ИСТРАЖИВАЊА

На крају рада осврнуо бих се на оно што нам је донело савремено друштво, а то су дигитализација и истраживачки рад у оквиру дигитализованих докумената који се представљају на интернету. Дигитална ера и доступност на интернету дигиталних или дигитализованих историјских извора и уопште садржаја намењених оплемењивању човека и његових сазнања, условило је стварање читаве једне гране науке - дигиталне хуманистике.¹⁸ Дигитална ера знатно олакшава приступ документу од куће, али са друге стране доноси низ замки за истраживаче које могу да га одведу на погрешне закључке. Документи који се објаве на интернету добијају нову димензију веза и односа. Један документ који је настао као производ нечијег рада (било да је то правно или физичко лице) у свом основном облику у коме је на-

¹⁷ Тодор Поповић, *Бледи успомене мог живота*, приређивач др Борислава Лилић, објављене су 1996. године, али нажалост не у издању Историјског архива у Пироту, што нам указује да се у том периоду није водило рачуна о популаризацији архивске грађе.

¹⁸ Види: David M. Barry, *Дигитална хуманистика: Први, други и трећи талас. (Digital humanities first, second and third wave)* <http://stunlow.blogspot.co.at/2011/01/digital-humanities-first-second-and.html> (приступљено 20. 10. 2020.)

стао (нпр. папир) у склопу осталих докумената истог ствараоца има један контекст који дигитализацијом и новим везама у свету дигитализованих докумената добија неки нови који више није исти. Објављивањем на интернету контекст у коме се појављује тај документ опет добија или ствара нови контекст и нове везе да другим документима, па се на тај начин јавља и могућност за његово другачије поимање и коришћење. Схватање контекста у коме је грађа настала или егзистира помаже његовом бољем разумевању, његовој веродостојности, целовитости и тумачењу.¹⁹ Истраживачу мора да се претходно представи принцип провинијенције и целовитост фонда, потребно је утврдити колико је дигитализовани документ заштићен од накнадних интервенција, верификовати његов идентитет и његову аутентичност, омогућити проверљивост дигитализованих копија у оригиналној грађи итд. Ту су опет подаци из Водича, обавештајних средстава и евиденција неопходни за истраживача како би разумео како и зашто је настала архивска грађа, у ком контексту егзистира, какве су корелације са другим документима, какви су живот и рад творца грађе, његове везе са другима, његово место у друштвеном или државном поретку.²⁰ Непотпуна документација и непотпуна информација о творцима архивске грађе доводе истраживача до селективног мишљења, а самим тим и до погрешног закључка, што његов научни рад доводи у питање. Потребно је направити баланс између модерних технологија и класичних историографских радова као што су, на пример, Збирке (зборници) докумената. Да би се избегло пуко објављивање, оно мора да садржи контекст, а то је да објављену грађу прати ауторски текст у коме ће приређивач или редакција објаснити разлоге објављивања, порекло документа, место где се извори налазе, критеријуме на основу којих су извршени избор и приређивање, односно објављивање документа. Као и у Зборнику, тако је и приликом објављивања на интернету потребно дати стручну и научну компоненту, поред уводног текста, избор докумената, њихову рецензију и обраду, коју прати систем напомена, допуна и објашњења које саставља приређивач или уредник. Најбољи принцип објављивања на интернету, као и објављивање Зборника докумената, јесте након свестраних истраживања и када чине допуну ауторских радова и њихову документарну подлогу, наравно под условом да су стручно и савесно припремљени. Објављена документа, као и у Зборнику, не могу бити тенденциозно одабрани извори. Сам избор докумената у складу са жељом приређивача да презентује грађу за или против неке хипотезе представља врсту фалсификовања слике прошлости. Скраћивање докумената или избацивање делова други је начин прилагођавања извора, који је у суштини фалсификат.²¹ Само уколико се придржавамо основних принципа за објављивање Збирке докумената, објављена грађа на интернету може бити драгоцен извор података и информација за даља истраживања.

¹⁹ Слободанка Цветковић, *Документи истргнути из контекста - опасност од манипулисања науком*, Међународна конференција „Тузлански архивски дани“, организатор Друштво архивских запосленика Тузланског кантона, Тузла, 27-28. 9 .2019. (у штампани).

²⁰ Исто.

²¹ Видети: др Здравко Делетић, *Врсте историографских радова*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, Приштина 2000, бр. 30, 63-71.

ЗАКЉУЧАК

Дилема постављена у овом раду гласи - да ли је посао архивисте помагање, припрема и асистирање научницима или и сам треба да се бави научним радом? Рад на архивистичким пословима које архивиста свакодневно обавља, писање историјских белешки, рад на обавештајним средствима, комплетирање досијеа фондова, свакако су уско повезани са научним истраживањима. То је примарни рад једног архивисте, а тек након тога, сходно својим афинитетима, он може да развија свој научноистраживачки рад који подразумева истраживања и у другим институцијама које су уско повезане са његовом темом обраде. С обзиром на то да су архивисте, бар засада, у већини историчари који по својој вокацији теже да се баве и научноистраживачким радом поред свакодневног архивистичког посла, што наравно не искључује и да архивисти других стручних профила немају исте амбиције и тежње. Овај рад имао је за циљ да прикаже испреплетеност у свакодневним активностима једног архивисте. Он ниједног тренутка не сме да заборави свој примарни задатак и обавезе које су му наведене у Уговору о раду, законодавству, Упутствима, Кодексу итд. Са друге стране, пословна политика Архива свакако мора бити усмерена и на популацију архивске грађе и културно-просветну делатност. Међутим, рад на културно-просветној делатности не сме да преузме примат у раду Архива и да запослени буду подређени тој делатности. Оно што повезује ове две тежње јесу научно-обавештајна средства, Водичи, аналитички инвентари, збирке докумената, који изискују напоран истраживачки рад, али и најадекватнију популацију архивске грађе. Због тога би Архиви требало да се што више усмере на израду и публикувању ових врста стручних публикација.

Predrag M. VIDANOVIĆ

THE USE OF ARCHIVAL MATERIAL FOR THE PURPOSE OF ACADEMIC RESEARCH

Summary

160

The dilemma posed in this work is whether the archivist's job is helping and assisting scholars in their work or should he/she be doing academic work? Archival work that the archivist performs on a daily basis, writing historical notes, work on informative means, completing of the files of the fonds, are all connected to academic research. That is a primary work of the archivist, and only after that, in accord with his/her affinity, he/she can develop his/her own scholarly work which further includes research in other institutions that are closely connected with his/her topic. Most of the archivists, at least for now, are historians who, by their vocation, are inclined toward scholarly work beside their everyday archival work which does not mean that those of different professional profiles do not have the same ambitions and inclinations. This work has for its goal to show that entanglement in everyday activities of an archivist. The existence of the dilemma whether the archivist's role is only to assist or it can be an active role too in academic research, as it usually is in reality, in that case too the essence is to find the right balance between two sides. The archivist must not forget his/her primary tasks and duties that are in his/her employment contract, in the legislation, in the code of conduct, etc. On the other hand, the operating policy of the archives must be also directed toward popularization of archival materials and cultural and educational activity. However, cultural and educational work cannot have primacy in Archive's work and its employees cannot be subjected to that activity. What connects these two aspirations are the informative means, guides, collections of documents, analytical inventories that require laborious research work but also the most adequate popularization of the archival materials. Because of that, the recommendation is that the archives direct their activity toward making and issuing professional publications of this kind.